

Dr hab. prof. nadzw. UP Krzysztof Czekaj
Kierownik Katedry Socjologii Stosowanej
i Dezorganizacji Społecznej
Instytutu Filozofii i Socjologii
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie

RECENZJA
PRACY DOKTORSKIEJ
mgr Agaty Wesołowskiej

zatytułowanej:

„<USANKCJONOWANIE NIECNOTY> CZY <GODNOŚĆ ZAWODU>?
ZNACZENIE ETYKI PROFESJONALNEJ
NA PRZYKŁADZIE DORADCÓW ZAWODOWYCH
W TORUŃSKICH INSTYTUCJACH RYNKU PRACY.”
UMK, Toruń 2019

Przedstawiona do recenzji praca doktorska mgr Agaty Wesołowskiej jest przykładem pozytywnie przeprowadzonego procesu poznawczego, opartego o solidną analizę nieomal wszystkich aspektów teoretycznych zagadnienia oraz dobrze zrealizowaną weryfikację empiryczną problemu badawczego. Autorka, to absolwentka socjologii i filozofii oraz studiów podyplomowych z etyki (UMK w Toruniu) oraz doradztwa zawodowego (WSNS w Lublinie), które umożliwiły jej, z pewnością, przygotowanie interdyscyplinarnego i pogłębionego teoretycznie projektu badawczego, dotyczącego etyki profesjonalnej wysoce specyficznej grupy pracowniczej, jaką są doradcy zawodowi toruńskich instytucji rynku pracy. Akademickie przygotowanie doktorantki zostało wsparte jej doświadczeniem zawodowym, zdobytym dzięki stażowi, a następnie pracy w Powiatowym Urzędzie Pracy Miasta Torunia oraz w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu.

Recenzowana praca doktorska jest, z pozytywnym skutkiem wykonaną, analizą porównawczą pomiędzy stanem normatywnym a realnie realizowanymi funkcjami doradców zawodowych, badanych toruńskich instytucji rynku pracy. Wpisuje się w bardzo długą

tradycję polskiej socjologii pracy, zawodu, przemysłu, socjologii organizacji i zarządzania, związaną z nazwiskami, takich socjologów jak profesorowie: Adam Sarapata, Henryk Domański, Kazimierz M. Słomczyński, Janusz Sztumski, Henryk Markiewicz, Kazimierz Sowa, Stefania Dzięcielska-Machnikowska, Danuta Walczak-Duraj, czy współcześnie Felicjan Bylok. Prace, że wymieni się tu tylko: *Socjologię zawodów* pod red. Adama Sarapaty (z 1965 roku), pod red. tegoż dwa opracowania: *Zawody. Materiały i studia* (1964) oraz *Etyka zawodowa*, (1971), Janusza Sztumskiego *Socjologia pracy* (wcześniej przemysłu), to klasyka subdyscypliny, którą pomimo upływu lat interesują się adepci socjologicznych badań nad pracą, zawodami, organizacjami i zarządzaniem.

Przedstawiona do recenzji praca doktorska mgr Agaty Wesołowskiej jest godna uwagi, z co najmniej kilku powodów. Po pierwsze choćby z poznawczego punktu widzenia, jako że problematyka ta, jest istotna z punktu widzenia szeroko rozumianego, współczesnego rynku pracy. Po drugie brak jest badań socjologicznych dotyczących, tak specyficznej grupy pracowniczej, jaką są doradcy zawodowi na polskim rynku pracy. Jest tym samym jedną z nielicznych, prób powrotu do tradycji polskich socjologicznych prób empirycznego rozpoznania i ukazania perspektyw funkcjonowania tego zawodu w ramach społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Mgr Agata Wesołowska w sposób interdyscyplinarny łączy aspekty funkcjonowania doradców zawodowych, ich etyki zawodowej, co wymaga rozeznania, w co najmniej kilku dziedzinach socjologii, że wymieni się tu tylko socjologię zawodu, pracy, socjologii zrzeszeń, socjologii instytucji pomocy społecznej i pewnych aspektów etyki zawodowej oraz filozofii.

Należy odnotować ogromny wysiłek intelektualny Autorki i jej zaangażowanie w realizację procesu badawczego. Tytuł rozprawy jest sformułowany jednoznacznie, choć z pewną finezją, a jej treść jest wysoce zgodna z zapowiadającym w tytule obszarem poszukiwań badawczych. W niektórych aspektach nawet wykracza poza granice określone w tytule obejmując uzasadnione merytorycznie rozważania nad uwarunkowaniami funkcjonowania doradców zawodowych oraz przemianami w ich zawodzie zachodzących. W pracy zebrano wyniki badań jakościowych Autorki, które objęły analizę znaczenia i sposobu funkcjonowania etyki profesjonalnej doradców zawodowych oraz doradców klienta, zatrudnionych w wybranych publicznych instytucjach rynku pracy i zatrudnienia.

Poddana recenzji praca doktorska liczy łącznie 272 strony i składa się ze wstępu, części teoretycznej, metodologicznej, empirycznej, siedmiu rozdziałów, zakończenia, a

ponadto bibliografii, netografii, aneksów. W istocie, praca jest przykładem profesjonalnie przemyślanej, zrealizowanej i zaprezentowanej rozprawy doktorskiej na wysokim merytorycznym poziomie.

Wstęp przedstawiony na jedenastu stronach przynosi szczegółowe informacje o motywacjach Autorki podjęcia tego właśnie tematu i usytuowania go w ramach socjologii organizacji i zawodu, etyki, instytucji wsparcia rynku pracy i ich kapitału ludzkiego oraz społecznego, a także mechanizmów ich funkcjonowania. Praca, w zamyśle Autorki, ma zdefiniować, dokonać diagnozy oraz wskazać różnice pomiędzy zakładanymi i realizowanymi funkcjami organizacji. Prawidłowo, czytelnie, przejrzysto i logicznie przedstawiono strukturę całej rozprawy i motywy Autorki do podjęcia, tego, tylko prostego z pozoru, tematu i trudno wskazać jej istotne słabe strony.

Do części teoretycznej recenzowanej pracy zaliczyć należy pięć rozdziałów. Pierwszy z nich zatytułowany jest „*Etyka zawodowa*.” Autorka dokonuje systematyzacji pojęć istotnych dla pracy oraz pomyślnie przechodzi do ich pogłębionych analiz. I tak, w kolejności, Autorka stara się odpowiedzieć na pytanie, czym jest etyka zawodowa, dokonuje przeglądu definicji, aby przejść do rozważań nad problemem kodyfikacji etyki zawodowej. Poprawnie scharakteryzowano związki etyki zawodowej z ogólną refleksją etyczną. Prawidłowo opisane zostały również wewnętrzne podziały i struktura tej subdyscypliny.

W tym samym, teoretycznym, nurcie stworzony został rozdział drugi, zatytułowany „*Istota, cele i odmiany poradnictwa zawodowego*”, w którym mgr Agata Wesołowska podejmuje takie zagadnienia, jak: problemy definicyjne, dyskurs poradoznawczy, źródła i aplikacje wiedzy w tym zakresie, główne koncepcje teoretyczne i modele poradnictwa zawodowego oraz rodzaje i funkcje poradnictwa zawodowego. Szczegółowo przeanalizowano definicje: „poradnictwa zawodowego”, „doradztwa zawodowego”, „informacji zawodowej”, „orientacji zawodowej”, „zawodoznawstwa” oraz „poradoznawstwa”. Na uwagę i pozytywną ocenę zasługuje omówienie aktualnego dyskursu poradoznawczego, z uwzględnieniem najważniejszych źródeł i możliwych aplikacji praktycznych powstałej w wyniku tegoż dyskursu wiedzy. Zwrócić należy również uwagę na sposób, w jaki Autorka omawia główne koncepcje teoretyczne oraz modele wykorzystywane we współczesnym poradnictwie zawodowym oraz ich rodzaje i funkcje.

Rozdział trzeci zatytułowany „*Poradnictwo zawodowe w perspektywie aksjologicznej*” jest, w zamierzeniu mgr A. Wesołowskiej, obszerną analizą o kapitalnym

znaczeniu dla budowanych w części metodologicznej, czyli rozdziale szóstym pracy, problemów oraz pytań badawczych. Autorka, w kolejności, analizuje, takie kwestie jak: aksjologiczny wymiar poradnictwa zawodowego, pomoc jako przedmiot poszukiwań naukowych; wsparcie społeczne w tym przede wszystkim charakterystyka różnorodności ujęć terminologicznych; aktywne formy wsparcia rodziny oraz jej ograniczenia: profesjonalni pomagacze (helpers); znaczenie interdyscyplinarności, jako wartości w pomaganiu; dylematy etyczne oraz problemy tożsamości samych doradców zawodowych; nieodpowiedzialność zawodowa doradców i wreszcie kwestia sumienia tej grupy zawodowej. Autorka w interesujący sposób przedstawia najważniejsze dylematy etyczne i problemy tożsamościowe, towarzyszące doradcom zawodowym w rzeczywistości społecznej. Szkoda, że mgr Agata Wesołowska nie wykorzystała w swoich socjologicznych analizach dwóch prac autorstwa: profesora Janusza Sztumskiego (i jego studium *Socjologia pracy* GWSH Katowice 2011) oraz profesorów Janusza Sztumskiego i Roberta Janika (*Socjologia organizacji* GWSH Katowice 2012) dotyczących i socjologii pracy i socjologii organizacji i socjologii zawodu, by nie sięgać po prace profesora Kazimierza M. Słomczyńskiego ([red.] *Kariera i sukces. Analizy socjologiczne z 2007 roku*), czy też prace pod redakcją profesora Felicjana Byłoka.

„System doradztwa zawodowego we współczesnej Polsce: geneza - stan aktualny - perspektywy rozwoju”, to tytuł czwartego rozdziału recenzowanej rozprawy doktorskiej. W tej części swego opracowania mgr Agata Wesołowska w sposób wysoce szczegółowy analizuje, takie zagadnienia jak: początki doradztwa zawodowego zaczynając od staropolskiej literatury; doradztwo zawodowe pod zaborami, w okresie międzywojennym, w latach 1945-1989: aktualny system poradnictwa zawodowego; poradnictwo zawodowe jako usługa rynku pracy w świetle *Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*; wybrane pozostałe akty prawne dotyczące doradztwa edukacyjno-zawodowego w Polsce; perspektywa funkcjonowania systemu doradztwa zawodowego w województwie kujawsko-pomorskim oraz kulturowe scenariusze dla doradców i badania nad poradnictwem.

Autorka prawidłowo przedstawia genezę, stan obecny oraz perspektywy rozwoju systemu doradczego we współczesnej Polsce. Istotnym dla oceny pracy jest moduł poświęcony planowaniu społecznemu w tym zakresie, z uwzględnieniem kontekstu regionalnego i projektu stworzenia w województwie kujawsko-pomorskim systemu doradczego, wdrażanym już podczas edukacji wczesnoszkolnej aż po studia na wyższych uczelniach. Poznawczo

ciekawa zdaje się być analiza istotnych dokumentów regulujących sferę doradztwa edukacyjno-zawodowego w Polsce i Unii Europejskiej.

Za interesujący uznać należy rozdział piąty pracy doktorskiej Agaty Wesołowskiej, zatytułowany „*Wybrane aspekty etyki doradców zawodowych.*” Zamieszczone w nim rozważania i analizy dotyczą logicznie następujących po sobie kwestii, takich jak: realizacja wartości w doradztwie zawodowym; doradcza deontologia; konflikt ról: między pasją a rzemiosłem; edukacja performatywna; trening twórczości: kształcenie ku etyczności; w stronę wielokulturowości.

„*Metodologia zastosowana w pracy*” wypełnia rozdział szósty recenzowanej rozprawy. To jedna z bardziej wartościowych części pracy doktorskiej Agaty Wesołowskiej. Autorka, w profesjonalny sposób, omawia w kolejności: przedmiot i cel badań; główne problemy badawcze; specyfikę badań jakościowych; metody i techniki badawcze: triangulację; narzędzia badawcze, w tym scenariusz wywiadu: dobór próby; organizację i przebieg badań: oraz dylematy etyczne i jak je nazywa badaczka „poła minowe” w badaniach terenowych. Rozdział ten i zawarte w nim analizy i rozważania, stanowią bardzo istotny argument za przyjęciem rozprawy doktorskiej. Mgr Agata Wesołowska wybrała formę badawczych pytań ogólnych i szczegółowych, nie siląc się, i słusznie, na stworzenie naciąganych hipotez, przy tak niewielkiej ilości badań socjologicznych, w wybranym zakresie problemowym. Ilość i zakres tych pytań są wyczerpujące i należy podkreślić, że Autorka w podsumowaniu siódmego rozdziału weryfikuje je wszystkie i podsumowuje wyniki, co wyraźnie podnosi wartość rozprawy.

Należy także uznać za właściwy wybór metod i technik badawczych. W dalszej części rozdziału, Autorka zaakcentowała specyfikę badań jakościowych wraz z uzasadnieniem ich przeprowadzenia na potrzeby swojej pracy. Niestety, nie można uznać, że w pełni wyczerpujący, opis metod i technik badawczych oraz przebiegu samego procesu badawczego. Wprawdzie badania mają charakter jakościowy, ale poza pytaniami badawczymi nie sprecyzowano ani zmiennych ani wskaźników w stopniu, który byłby w tej części pracy wymagany i tym samym w pełni akceptowany zgodnie z wymogami metodologii badań społecznych. Zastrzeżenia te powstają też w punkcie 7.1, czyli charakterystyce badanej grupy respondentów – pomagaczy (helpers). Z jednej strony nie wskazano płci, jako zmiennej różnicującej wypowiedzi respondentów, a z drugiej wyraźnie wyliczono ile kobiet i mężczyzn wybrano z tych dziewięciu instytucji, które objęto badaniem, jak gdyby sugerując, że może to

być znaczące dla późniejszej interpretacji wyników badań. W badaniu podstawowym uczestniczyło 27 ekspertów, wśród których większość, to kobiety – w liczbie 22, co świadczy o bardzo wyraźnej feminizacji zawodu doradcy zawodowego. Przy tak niewielkiej reprezentacji mężczyzn w badanej populacji, zmienna ta może nie być wiarygodna w przypadku konstruowania uogólnień z wyników wywiadów.

Razi, niestety, sformułowanie tzw. „*pól minowych*” w badaniach terenowych, wprowadzające do zupełnie innej problematyki, metafory militarne, żeby nie powiedzieć wojenne, które jednak nie powinny znaleźć się w ostatecznym tekście pracy, ponieważ zbliża go to, niestety, w tym momencie i fragmencie, do form popularnonaukowych a nie naukowych.

Istotną zaletą rozprawy doktorskiej mgr Agaty Wesołowskiej jest zebrany i opracowany, bogaty materiał empiryczny, umieszczony w rozdziale siódmym zatytułowanym „*Etyka doradcza w świetle badań własnych*”. Autorka rozpoczyna od charakterystyki badanej grupy, z której, zdaniem piszącego te słowa, można było stworzyć osobny, niewielkich rozmiarów rozdział. Z kolei, interpretuje wyniki badań odnośnie problemów doradców zawodowych, w tym miejscu pracy, aby w następnym podrozdziale przejść do analizy źródeł i poziomu wiedzy etycznej tej grupy zawodowej. Interesujące poznawczo są analizy Autorki, co do indywidualnych, nazwanych „prywatnymi” definicji etyki pracowniczej i doradztwa zawodowego. Należy uznać ciekawy pomysł na prezentację danych dotyczących badania. Niestety, pośpiech w opisie i interpretacji oraz narracji prezentującej analizy wypowiedzi doradców, widoczny jest w tym empirycznym rozdziale pracy.

Magister A. Wesołowska uzyskuje odpowiedź na pytania szczegółowe wyrażone w rozdziale szóstym - metodologicznym. Interesujące poznawczo są opisy wyników badań odnośnie dylematów moralnych respondentów – doradców zawodowych. Ten obszerny rozdział zamyka podsumowanie badań własnych mgr Agaty Wesołowskiej. Na podkreślenie zasługuje komplementarność uzyskanych wyników badań i staranna odpowiedź na zespół pytań ogólnych i szczegółowych, przypominanych tu, w zależności od kolejnych etapów weryfikacji danych empirycznych. Mankamentem jest jednak brak szczegółowej, pogłębionej analizy zależności pomiędzy opiniami i zespołami opinii, co obniża walory poznawcze pracy. Interesujące są porównania opinii doradców z tych dziewięciu instytucji, choć pozostają one na poziomie ogólnych stwierdzeń. Być może wynika to z metodologicznej powściągliwości Autorki, problemów z doбором próby (a chyba można było inaczej, np. wywiad z ekspertem

społecznym, czy nowsze formy np. fokusy problemowe), ale w przekonaniu piszącego te słowa, porównania te, winny być bardziej rozbudowane i pogłębione. W opinii Recenzenta, jeden rozdział z danymi empirycznymi, to dla układu tej pracy, z rozbudowanymi pięcioma rozdziałami o charakterze teoretycznym, skutkuje redakcyjną asymetrią całości. Zawartość tego rozdziału, w zupełności, pozwala podzielić go na dwa mniejsze, tym samym rozwiązując ten problem redakcyjny.

Całą pracę doktorską mgr Agaty Wesołowskiej wieńczy, obejmujące dziesięć stron, zakończenie. Waler merytoryczny i rozdziału i pracy, podnoszą profesjonalne uwagi zamykające opracowanie, mające charakter pytań badawczych wyższego rzędu. Mgr Agata Wesołowska wskazuje kierunki nowych studiów nad doradztwem zawodowym i stawia pytania odnośnie samych doradców zawodowych. W tej podsumowującej części rozważań podjęła ważne zagadnienie, co do zasadności i możliwości opracowania powszechnie akceptowanego kodeksu doradczego. Autorka pokusiła się też o ukazanie jej wersji wizji przyszłości poradnictwa zawodowego, formułując stosowne wnioski i rekomendacje.

Recenzowana praca doktorska została zakończona dodatkowo wykazem literatury przedmiotu, którego bogactwo i rozmiary (z wyodrębnionymi źródłami internetowymi – łącznie 40 stron), są najlepszymi argumentami dla tezy, że kwestia etyki profesjonalnej, w tym doradców zawodowych, stanowi ważne, warty naukowego rozpoznania i podjęcia, temat.

Analizy oraz ich merytoryczny poziom, zawarte w rozdziałach teoretycznych i empirycznym, uzasadniają przyjęcie rozprawy doktorskiej mgr Agaty Wesołowskiej. Lektura jej rozprawy doktorskiej prowadzi do stwierdzenia, że pomimo podnoszonych w recenzji pewnych niedociągnięć, tak o charakterze merytorycznym, technicznym, i redakcyjnym, spełnia ona wszystkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Praca nie pozostawia żadnych wątpliwości, co do kompetencji Autorki w przedmiocie badań. Magister Agata Wesołowska pokusiła się o analityczne i krytyczne uogólnienie swoich doświadczeń badawczych i zbudowanie, w oparciu o wyniki badań, propozycji do dalszych eksploracji empirycznych oraz dyrektyw do działań praktycznych. To, niewątpliwie, warta poznania, udokumentowana próba całościowego spojrzenia na przeszłość, teraźniejszość i nie zawsze źle rysującą się przyszłość poradnictwa zawodowego w Polsce.

W przypadku ewentualnej publikacji tej rozprawy konieczne jest jednak usunięcie pewnych niedociągnięć i niedoborów. Po pierwsze: należy poprawić sposób narracji, powinna

być ciągła, spójna treściowo i logicznie. W strumieniu prezentacji swej rozprawy, niestety, Autorka raz stosuje pierwszą osobę, by później przejść do formy bezosobowej, co wyraźnie przeszkadza w lekturze i burzy jednolitą narrację całego tekstu. Po drugie: wykorzystać szerzej socjologiczną literaturę przedmiotu, chociażby pozycje przywołane w recenzji i przeprowadzić krytyczną analizę istniejącego dorobku w tym zakresie. Po trzecie i najważniejsze: pogłębić analizę uzyskanych wyników badań empirycznych, szerzej wydobywając wzajemne zależności i związki.

Poczynione w recenzji uwagi krytyczne, dotyczące warstw: merytorycznej, redakcyjnej i językowej, nie wpływają w jakikolwiek sposób, na jednoznacznie pozytywną końcową ocenę pracy, jak i wysokie kompetencje zawodowe jej Autorki.

Wnoszę, zatem o przyjęcie pracy doktorskiej mgr Agaty Wesołowskiej oraz dopuszczenie jej, zgodnie ze stosownymi paragrafami Ustawy, do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Kraków, 10 czerwca 2019 roku

być ciągła, spójna treściowo i logicznie. W strumieniu prezentacji swej rozprawy, niestety, Autorka raz stosuje pierwszą osobę, by później przejść do formy bezosobowej, co wyraźnie przeszkadza w lekturze i burzy jednolitą narrację całego tekstu. Po drugie: wykorzystać szerzej socjologiczną literaturę przedmiotu, chociażby pozycje przywołane w recenzji i przeprowadzić krytyczną analizę istniejącego dorobku w tym zakresie. Po trzecie i najważniejsze: pogłębić analizę uzyskanych wyników badań empirycznych, szerzej wydobywając wzajemne zależności i związki.

Poczynione w recenzji uwagi krytyczne, dotyczące warstw: merytorycznej, redakcyjnej i językowej, nie wpływają w jakikolwiek sposób, na jednoznacznie pozytywną końcową ocenę pracy, jak i wysokie kompetencje zawodowe jej Autorki.

Wnoszę, zatem o przyjęcie pracy doktorskiej mgr Agaty Wesołowskiej oraz dopuszczenie jej, zgodnie ze stosownymi paragrafami Ustawy, do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

.....
dr hab. prof. nadzw. Krzysztof Czekaj

Kraków, 10 czerwca 2019 roku